

Lublin, dn. 30.10.2023 r.

Kamila Łobko

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

Tytuł:

Polskie i francuskie pragmatemy w typowych sytuacjach komunikacyjnych podziękowania

Streszczenie:

Niniejsza rozprawa poświęcona jest problematyce podziękowania w języku polskim i francuskim rozumianego jako językowe zachowanie odpowiadające psychologicznemu i społecznemu zjawisku wdzięczności. Wdzięczność stanowi pozytywną (jednocześnie emocjonalną i świadomą) reakcję na czyjeś dobroczynne działanie. Od początku kształtowania się ludzkich relacji, wdzięczność była odpowiedzialna za tworzenie i podtrzymywanie więzi społecznych, jak również wzmacnianie poczucia wspólnotowości, kładąc w ten sposób podwaliny dla istniejącego współcześnie systemu wartości.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów. Rozdział pierwszy nakreśla przyjęte w badaniu perspektywy: językową (jednostek językowych), komunikacyjną (sytuacji komunikacyjnej podziękowania) i kulturową (ujęcie porównawcze). W przypadku perspektywy językowej przyjęto podejście od strony frazeologii poszerzonej. Pojęciami używanymi w opisie jednostek językowych są frazem, formuła konwersacyjna i pragmatem; spośród nich kluczowe jest pojęcie pragmatemu, pozwalające na wielowymiarowy opis badanych jednostek, sięgający różnych warstw (opis językowy oraz społeczno-kulturowy).

Rozdział drugi, koncentrując się na podejściu komunikacyjnym, prezentuje sytuację komunikacyjną podziękowania (obejmującą nadawcę i odbiorcę podziękowania oraz obiekt podziękowania, mogący stanowić działanie, działanie słowne lub czynnik wzbudzający wdzięczność), dla której punktem wyjściowym jest zjawisko wdzięczności, postrzegane na poziomie emocjonalnym, przede wszystkim zaś: społecznym. Akt podziękowania jest zaprezentowany w świetle klasycznej teorii aktów mowy Johna L. Austina, klasyfikującej

podziękowanie jest jako akt behawioralny (*behavitive*). Dalsze badania nad aktami mowy, w głównej mierze kontynuowane przez Johna R. Searle'a, sytuują akt podziękowania w kategorii aktów ekspresywnych (*expressive speech acts*), określających stan psychiczny nadawcy. Rozdział drugi przedstawia także zagadnienie warunków fortunności oraz podział na akt bezpośredni podziękowania: eksplicytny (a wraz z nim schemat podziękowania) i pośredni: implicytny. Przy opisie interpretacji aktów pośrednich ma miejsce odwołanie do zasady kooperacji i teorii maksym konwersacyjnych Herberta P. Grice'a. Przytoczone zostają także przykłady nietypowych (wtórnych) użycie formuły podziękowania.

Rozdział trzeci skupia się na parametrze kulturowym. Przedstawia kulturowe uwarunkowania zachowań językowych: relację między językiem a kulturą w szerokim rozumieniu tego terminu, jak również zjawiska rytuału oraz grzeczności (etykiety) językowej, co stanowi punkt wyjścia do rozważań nad zagadnieniem językowego sygnalizowania wdzięczności w postaci zwerbalizowanego aktu podziękowania. Rozdział prezentuje modele grzeczności językowej Polaków i Francuzów, a także przywołuje pojęcie elastycznych formuł rytualnych. Na podstawie schematu podziękowania w polszczyźnie i francuszczyźnie zostaje wprowadzone rozróżnienie na formuły skupione na osobie nadawcy i adresata podziękowania oraz przyczynie podziękowania. Problematyka ta omówiona jest w oparciu o teorię grzeczności Penelope Brown i Stephena C. Levinsona, uwzględniającą akty zagrażające twarzy pozytywnej i negatywnej obu stron (*Face Threatening Acts*), jak również model grzeczności Catherine Kerbrat-Orecchioni (obejmujący *Face Flattering Acts*). Ma tu miejsce analiza badanego materiału pod kątem odniesienia do podstawowych właściwości polskiego i francuskiego modelu grzeczności językowej z uwzględnieniem przyjętych w badaniu parametrów: dystansu społecznego, stratyfikacji społecznej, powodu podziękowania.

Dwa kolejne rozdziały stanowią opis językowego kształtu formuł podziękowania: w języku polskim (rozdział czwarty) i francuskim (rozdział piąty). W każdym z nich zostaje omówiona etymologia: kolejno polskich wyrazów *dziękować* i *dzięki* oraz francuskich form *merci* i *remercier*, dalej zaś ma miejsce prezentacja schematu podziękowania oraz modeli podziękowań funkcjonujących w każdym z badanych języków wraz z ilustrującymi je kolokacjami (podziękowania bezpośrednie). Przedstawione są mechanizmy intensyfikacji podziękowania oraz sygnalizowania i nazywania adresata podziękowania, a także pośrednie sposoby wyrażania wdzięczności w obu językach. Druga część każdego z tych rozdziałów poświęcona jest innemu sposobom wyrażania wdzięczności, które rozumiem jako utrwalone struktury używane do formułowania podziękowania bez używania wyrazów *dziękować* czy *dzięki* w języku polskim lub *merci* czy *remercier* w języku francuskim (podziękowania

pośrednie). Ostatnia część rozdziałów czwartego i piątego to przestrzeń do rozważań nad językowym statusem podziękowań w odwołaniu do pojęcia związku frazeologicznego w rozumieniu Andrzeja Lewickiego i Anny Pajdzińskiej (idiom, frazem), a także klasyfikacji stopnia utrwalenia formuł (*le degré de figement*) według Catherine Bolly oraz klasyfikacji kolokacji (*collocations*) według Agnès Tutin i Francisca Grossmana.

Opis i analiza przedstawione w rozdziałach czwartym i piątym stanowią podstawę dla porównania kształtu językowego polskich i francuskich formuł podziękowań w rozdziale szóstym. W rozdziale tym uwzględnione są różnice zarówno w obrębie podziękowań bezpośrednich, jak i pośrednich. Zgromadzone w materiale polskojęzycznym i francuskojęzycznym podziękowania są porównywane pod kątem występowania (bez)pośrednich sposobów wyrażania wdzięczności. To wielopoziomowe zestawienie stanowi punkt wyjściowy dla rozważań nad różnicowaniem kulturowym i sytuacyjnym podziękowań Polaków i Francuzów.

Ostatni z rozdziałów niniejszej rozprawy jest skoncentrowany na pragmatemach dziękczynnych, a więc takich, dla których funkcja podziękowania jest funkcją prymarną. Podstawowym kryterium wyróżniającym te pragmatemy jest wybór danej jednostki jako formy preferowanej w sytuacji odczuwania i chęci wyrażenia wdzięczności przez nadawcę komunikatu (w odniesieniu do definicji pragmatemu według Igora Mielczuka, rozszerzonej przez Geneviève Fléchon, Paolo Frassiego i Alaina Polguère'a, która obejmuje nie tylko uwarunkowane sytuacyjnie polileksykalne wyrażenia o znaczeniu kompozycjonalnym, ale również podziękowania jednowyrazowe: pragmatemy monoleksykalne). Przyjęta w niniejszym opracowaniu definicja pragmatemu włącza do tej grupy także wyrażenia współidiomatyzowane (o znaczeniu niekompozycjonalnym). Do najważniejszych kryteriów pragmatemu, które muszą przez daną jednostkę być spełnione łącznie, zaliczam powiązanie z sytuacją (kryterium treści), wysoką częstotliwość (kryterium powtarzalności), odwołanie do rytualizowanego zachowania podziękowania (kryterium odtwarzalności). Rozdział prezentuje wyniki kwerendy materiałowej kolejno w języku polskim, a następnie francuskim. Najpierw badam przykłady podziękowań zgromadzone w badaniu ankietowym, aby wyłonić najczęściej występujące w tej części materiału pragmatemy dziękczynne. Następnie dane te weryfikuję w oparciu o podkorpusy typu konwersacyjnego w ramach Narodowego Korpusu Języka Polskiego (w przypadku języka polskiego) oraz Corpus d'Étude pour le Français Contemporain (dla języka francuskiego). Podsumowanie badania i wnioski są umieszczone w zakończeniu rozprawy.

Rozprawa zawiera także dwuczęściowy aneks. Pierwsza część aneksu jest poświęcona wykorzystanemu w badaniu kwestionariuszowi typu Discourse Completion Task. Ma miejsce omówienie struktury kwestionariusza (wraz z wyszczególnieniem przyjętych w badaniu i uwzględnionych w każdym z pytań ankiety parametrów) oraz zaprezentowanie arkusza polskojęzycznego i francuskojęzycznego. Druga część aneksu skupia się na prezentacji materiału, przedstawiając w postaci tabel najczęściej występujące w obu językach formy podziękowania.

Słowa kluczowe:

akt podziękowania, intencjonalny akt wyrażania wdzięczności, pragmatem, frazem, formuła konwersacyjna, kolokacja, *dziękować, dzięki, merci, remercier.*

Lublin 30.10.2023r.

Kamila Łobko